

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՒԱԶԱԿԻՆ ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

«Եւ ասէ ցՅիսուս, յիշեա՛ գիս,
Տէ՛ր, յորժամ գայցես
արքայութեամբ քով» (Ղուկ. ԲԳ.42)

Այս էր սրտառուչ վերջին խօսքը՝ Քրիստոսի կողմից խաչուող աւագակին:

Հոգեկան տագնապը վանող աւագակին աղերսը, որ քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւէ, սահմանափակ արտայայտութեան մը քնարան ծառայելէ աւելի՝ ընդլայնուած մեկնաբանութիւն պահանջող խորագիր մըն է, որմէ կը ճիւղաւորուին հոգեկան երկու կենսական ապրումներ՝ զղջում եւ ապաշխարութիւն:

Զղջումը՝ որպէս ինքնանախաճումը խոստովանելու գնահատելի կորով, եւ ապա անկէ թխած խորագգաց տեղը՝ ապաշխարանքի ջերմը. քրիստոնէի մը երկու առաքինի յատկութիւնները:

Ահաւասիկ ինքնաբերական խօսք մը՝ կարճ քայլ խորաթափանց աւագակի բերնին մէջ, որ կը ծորէր վստահարար ատելութեան մը պահանջին ընդառաջող՝ իր կողմին խաչուած՝ չարագործ Բարաբասը փոխարինող Նոխազէն, որ այլապէս զղջման երկա՛ր ժամանակ պէտք է քոյրորէր ան, նման վախճանի մը յանգեալու համար: Խօսքին յղած պատգամը եւ անոր հեղինակ՝ աւագակին ցուցաբերած ողջմտութեան ապացոյցը յայտնաբերելու համար, պարտինք ըստ արժանւոյն, նկատի առնել անոր ունեցած մարդկային արտասովոր գիտակցութեան իսկական արժանիքները

եւ կամ՝ ընդգծել անոր քրիստոնէական գիտակցութիւնն ու խղճմտանքը պարզապէս:

Արդարեւ, գլխաւոր եզրակացութիւնը այս խօսքին, ժամանակի ըմբռնումին անվիճելի վերացումն է: Փրկագործութիւնը, որպէս երկնային շնորհ, Քրիստոսի երկրային առաքելութեամբ պարփակուած արար մը չէ միայն ժամանակի պարագայական բերումներէ կախեալ. այս պարագային Քրիստոսի խաչելութենէն:

Իրաւ է որ խաչի անարգ մահու արարքէն անդին, Փրկագործութեան խորհուրդն էր որ կը ծնէր, որուն քառացի իմաստին ընդլայնումը քրիստոնեաներու համար, անմեղ կեանքի մը գոհարբումով բիրաւոր կեանքերու փրկութիւնը ապահովելն էր:

Զարչարանքները ստանձնելու պատրաստակամութենէն նոր արարք մը կը ծնէր, որ «Զոհողութիւն» կը կոչուէր, ու կը դառնար անյողողող հոմանիշը խաչելութեան եւ անով՝ Փրկագործութեան:

Խաչելութիւնը՝ գլխաւոր դրդապատճառը կը հանդիսանար ստեղծագործութենէն ի վեր աստուածային յատկութիւններու կողմին գոյութիւն ունեցող «Փրկութիւն» շնորհի վերարժարման եւ անոր արժանանալու հրամայա-

կանին՝ Զոհողութեան:

Փրկագործութիւնն էր հետեւաբար Քրիստոսի խաչելութեամբ նորոգւած՝ մարդկութեան հրամցուած երկնային բարութիւնը:

Ահա թէ ինչու Սուրբ Խաչի ներգործող զօրութիւնը ակնբարբի մը տեսողութեան մէջ կը յայտնուէր աւագակին ու կը յայտնէր անոր Փրկագործութեան անժամանակ բարեբար բնութիւնը: Ողջոյնի կայծակաշունչ այս այցն էր որ կը լուսաւորէր չարագործ աւագակ կոչեցեալին եւ անդրադառնալ կու տար անոր, Տիրոջ կողմէն պատահմամբ գտնուած ըլլալու փրկարար երանութեան, եւ զղջումը անոր գեղեցկացած՝ կ'այլափոխուէր աստուածնանաչութեան խոստովանանքի եւ ներում հայցող օրինակելի աղերսանքի:

Ներողամտութիւնն, անհրաժեշտ ատաղձը քրիստոնէական խղճմտանքի համբերաշխութեան:

Փրկագործութիւնը որ մինչ այդ Փրկչի յետ Յարութեան իրագործուելիք շնորհ մը կը կարծուէր ըլլալ, ժամանակէն առաջ յայտնուելով կ'ապացուցէր անոր անժամանակ պատկանելիութիւնը, ինչ որ հակասական չէր Սուրբ Յարութեան յուսադրած Փրկութեան, այլ՝ կը դառնար մշտագոյ, համարժէք աստուածային վարձատրութիւն մը, սերտօրէն առնչուած ինչպէս միշտ՝ գործուած մեղքերու զղջումին:

Նկատի ունենալով ստեղծագործութեան բաղադրեալներու ի սկզբանէ գոյութիւնը աստուածային յղացքին մէջ, տիեզերքը իր փոսային ամբողջութեան մէջ դժոխային իրականութիւն մը կը պարզէր, որմէ Աստուած ծնունդ տուաւ ներդաշնակուած կենդանութեան եւ փրկելով մարդը դժոխային փոսէն, ընդունեցաւ եւ հաստատեց զայն որպէս տէրը իր ստեղծած յաւերժական երջան-

կութեան՝ եղեմին: Ուրիշ խօսքով, աստուածային փրկագործութիւնն էր որ ստեղծագործութեամբ կը յայտնուէր աշխարհին:

Տիեզերքի ստեղծագործութենէն ի վեր, Փրկութիւնը երբեք դադրած չէ աստուածային յայտնութիւններէն, ինչպէս ի շարս բազմաթիւ օրինակներու ընտրեալ ժողովուրդին՝ գերութենէն ազատագրումը: Զանազան պատիժները որ Աստուած կը տնօրինէր իր ընտրեալ, բայց օրինազանց ժողովուրդին, զգաստութեան հրաւեր մըն էր որ կը ձգտէր զղջման գիտակցութիւնը արթնցնելով՝ աստուածային Փրկագործութեան արժանացնել:

Հիմնուելով այս տուեալներուն վրայ, աւագակին կարն այլեւ սրտառուչ արտայայտութիւնը կ'արժեւորուի որպէս անյեղի ճշմարտութեան մը դաւանում: Շահեկան խոստովանութիւն մը խաչեցեալի աստուածութեան: Կանխագուշակ շողշողումը լուսածին բարութեան, եւ ժայթքումը անոր մէջ Յարութեան փրկարար յոյսին, որ կու գար կնքելու փրկութիւնը իր հոգւոյն՝ առկայծող կեանքի մը շիջումին, ու կը բացուէր իր առջեւ լայն դարպասը երկնքի անդաստանին՝ ովասիսը երանաւէտ հոգիներու:

Նոյնքան սրտառուչ անմիջական պատասխանը Փրկչին՝ փրկութիւն հայցող աւագակին. «Ամէն ասեմ բեզ, այսօր ընդ իս իցես ի դրախտին» (Ղուկ. ԲԳ. 43) նորութիւն մը չէր, այլ աւելի քան յիշատի գործադրութիւնն էր «խնդրեցէ՛ք եւ տացի ձեզ, հայցեցէ՛ք եւ գտցիք...», (Ղուկ. ԺԱ. 9) յորդորին: Ապացոյցը Տիրոջ անսակարկ զբասրտութեան, եւ մեկնումը Աստուածորդւոյն փրկագործական առաքելութեան:

Առաջին անգամ ըլլալով, Փրկչին խաչելութեան զոհաբերումը կ'արգասա-

ւորուէր զղջահարի մ'աղերսանալով: Նկատի ունենալով խաչելութեան տրամին յատկացուած վայրը, Սուրբ Յարութեան պատուանդան՝ Գողգոթայի սրտանման տեսարանը, ուր պիտի իրագործուէր մահապարտ աւազակին վերջին պահու երանելի դարձը, եւ անոր յաջորդող առանձնաշնորհումը մեղեքուն քաւութեան, կարելի պիտի չըլլար աւելի հոգեպարար մթնոլորտով բեմադրավայր մը երեւակայել՝ արժեւորելու «Ջղջում» արարփին առաքինութիւնը եւ անով արտացոլացող փրկագործութեան վերածնունդը:

Դատապարտեալին տէրունական կարեկցութիւնը հայցող աղերսը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ զգաստութեան, աստուածավստութեան միող յանկարծակի յայտնութիւնը անոր գիտակցութեան մէջ: Այսպէսով՝ աւազակը, յուսադիր ակնկալութեամբ կը փակագծէր Գողգոթայի տխրահռչակ ողբերգութիւնը:

Կղզիացած իր բնոյթէն անդին անզուգական այս պահը, մարդկութեան կը հրամցնէր յաւիտենականութեան շնորհին արժանաբար մերձենալու միջոցն ու հաւանականութիւնը:

Գողգոթայի արտասովոր երկխօսութիւնը Տիրոջ եւ իր արարածին միջեւ այլ խօսուով՝ չարին եւ բարւոյն անխուսափելի բախումը, որ բարւոյն ճակատագրական յաղթանակը կ'ապահովէր տարաշխարհի ճանապարհին, իր ետին կը ծածկէր Քրիստոսի՝ «Հայր, թո՛ղ դոցա, զի ո՛չ գիտեն զինչ գործեն» բարեխօսութիւնը ուղղուած Հայր Աստուծոյ՝ ի թողութիւն գինձ խաչող մեղանչեալ զինուորներուն, ինչպէս նախբզանք մը՝ խաչելութեամբ Փրկչական ողորմանքի ընդհանրացման:

Անկասկած, տեսլավառ խոստովանութիւնը աւազակին, որպէս անդրա-

դարձ Յարութեան ակնկալութիւնը արդարացնող, խաղաղութեամբ կ'ողողէր անոր տառապանքն հոգին, եւ ազատագրուած առանձնաշնորհեալ աննախադէպ նպաստաւորեալը կը հանդիսանար ան, որպէս առաջին հաղորդեալը մատուցուած անդրանիկ պատարագին՝ ցոյց տալով իր նմաններուն անհասանելի խորհուրդին հասնելու հոգեկան բաւարարութիւնը:

Մարդուն բանականութիւնը գերազանցող, Քրիստոսի կեանքը յուզող դէպքերէն ցայտօղ զօրութիւնը, մեզ կը տանի կրկին անխուսափելի Սրբազան Մատեանի էջերուն՝ որոնելու հոն դրդապատճառը մարմնացեալ Միածնի եւ ըմբռնելու կառուցուածքը Անոր շուրջ յաջորդաբար զարգացող եղբուքիւններու, որոնք որպէս նախապատրաստութիւն՝ կ'ուրուագծէին մերժուած Մեսիայի մը խաչելութիւնը եւ վտարանդի Աստուծոյ մը փառաւորումը՝ յայտնաբերելով աստուածային կամքին համաձայն կիրարկուելիք չարչարաններու մարգարէութիւնները, եւ իմաստաւորելով լինել լերան՝ Գողգոթա յորջորջումը:

Գողգոթա՛, յիշատակարանը երկա՛ր դարերու անտարբերութեան: Անձկութիւն յատկանշող հոգեհալած մղձաւանջը բրիստոնեաներուն: Սկիզբն ու վախճանը մարդու հոգեկան տառապանքին: Վերածնունդը փրկութեան ըմբռնումին եւ անհրաժեշտութիւնը հոգեկան խաղաղութեան: Քսան դարերու ամենաուշագրաւ կրկնակի խորհրդանշելով օժտուած ու յիշատակուած, կեանքի առօրեայ բառամքերին միաձուլուած անփոխարինելի պատմակրօնական արժէքը՝ սրբավայրը:

Հոն էր կուտակուած յաջադանքը վրիժառու տէրերու, ռիսակալ մաղձը՝ ատելութեան, ժահրոտ արտայայտու-

թիւնը՝ կաշառասուն ֆահանայապետերու ինչպէս տիղմը ճահիճներուն եւ մահը՝ մեղքին մէջ: Հոն էր մանաւանդ, բրնձնադատ պատուիրակութիւնը՝ հրէից մտահոգ, սիրամերժ աւագանին:

Հետաքրքիր հանդիսատեսներու խոռվախուժ նայուածքին ներքեւ, Գողգոթան խորոխտ՝ նորաստեղծ իր համբաւէն, խանդավառ՝ բշուռական եռուզեռներու դոփիւններէն, կ'ուռէր կուրծքն անոր այլանդակուած՝ իր մահահոտ ճակատագրէն հմայուած, ինչպէս դիակ մը՝ անապատի տոթին լիուած:

Գողգոթան՝ կ'աւծ ամենայոռի կիրքերով բլրացած իր բեռն տակ, կոշտացած իր կողերէն ֆայֆայիչ մահու չարագուշակ համբաւն էր, որ կը ցցուէր, ոնիրի մը սարսափը հագուած միապաղաղ այդ երեկոյեան, ու կը կաշկանդէր խաղաղութիւնը բարեծիր՝ հաւասուն բրնձնութեան:

Գողգոթան՝ խորութեամբն իր քարձութեան, խորասուզուող Տիրոջ սրտին շամփուր մ'ինչպէս, պիտ արձակէր ասպատակող կապանքներէն վերջապէս, ազատագրող յոյսը Մեսիական խոստումներուն:

«Այսօր ընդ իս իցես ի դրախտին» պարգեւատրութիւնը, մենաշնորհ մը պիտի չըլլար միայն աւագակին անդրադարձը վարձատրող, այլ աստուածային հովանին՝ կանգնած վերելք այն քիւրաւոր մարդոց հոգիներուն, որոնք եկած էին հոն՝ երկինքները զայրացնող խաչերուն դիմաց, ամենախոր խոկումներով, ծնկաչոք իրենց հոգւոյն մէջ, Տիրոջ արեամբ ոռոգուելու եւ գաղտնի դարձի նոր ուխտն իրենց կնքելու:

Խոռվայոյզ, շիկնող այդ երեկոյեան, կարծես ինքն էր պահ մը լուսարձակ ջահակիրը՝ Աւագակը՝ նախագալուստը մխիթարիչ Սուրբ Հոգւոյն, հաւածիչը Գողգոթայի որոգայթին, նախա-

ֆահանան, խոստովանահայրը առաջին խաչելութեան ալանատես մեղանչեալ քաղմութեան:

Լերան թախծարոյր ընդերքէն քարձրացող՝ Տիրոջ խաչով զարդարուած առաջին խորանի խորերէն հասնող՝ «Եկա՛յք առ իս ամենայն վաստակեալք եւ բեռնաւորք, եւ ես հանգուցից զձեզ» (Մատթ. ԺԱ. 28) Անոր կանչին ընդառաջ, հաւաքական խոստովանանքի միջնորդ մ'ինչպէս, երկինք խոռած իր խաչի քարձումէն, աւագակն էր ահա, որ երանգաւորելով վայրագութիւնը մարդոց՝ կարծես արձակումն անոնց կը հայցէր:

Դարձի հոգեգրաւ միջանկեալ այս պահը Գողգոթայի տրամին մէջ, փրստոնեայ եկեղեցւոյ ուշադրութիւնը գերող առաջնակարգ եղելութիւնը կը նկատուի գոնէ կարն ժամանակուան մը համար:

Տակաւ մթնող երկնքին տակ, տխրատեսիլ այդ երեկոն, պիտի ծածկէր անյապաղ ռիսակալ գիշատիչներու աչքերէն, բերքաւորումը խաչեցեալի սերմերուն:

Անտարակոյս, հոն էր կեդրոնացած փրկարար հակակշիռը դաւադիր մարդոց խաչելութեան յղացքին, հոն էր նաեւ կոթողուած յաղթեղը յուսալքեալներու յոռետեսութեան, եւ հոն պիտի ծագէր Բարեխօսութիւնը առաջին:

Ահա ահարկու խորհրդանիշը ասպատակող մահուան, որ ակներեւ կը կործանուէր իր վախճանը ընդգրկած՝ պայծառատեսիլ նոր կեանքի մը հիմը կերտելով:

Արդարեւ, ի՞նչ իմաստ ունի զղջումը, եթէ անոր համապատասխան քարեփոխուած կենցաղը որպէս համանիշ ապաշխարանքի՝ աստուածահաճոյ կեանքի մ'ապացոյցը չ'ըլլայ, եւ անոր նշոյլները արտացոլալով՝ հիմնական յե-

ղաշրջում մը չյայտնարերէ:

Քրիստոսի կենաց պատմութեան մէջ, ոչ միայն անհնարին է չ'անդրադառնալ խաչելութենէն ինչ առաջ, մատնութեամբ յայտնուող՝ փրկութեան նաւապարհը հարթող արարքին, այլեւ հոգեշահ պիտ ըլլար յարաբերականութիւն մը տեսնելով՝ յարակցել զայն Աւագակի զղջման արարքին, որը լուսամիտ գուշակելով Խաչեցեայի տէրունական գորութիւնը, կը նախընտրէր Անոր Բաւութեան ապաւինիլ:

Արդարեւ, երկու եզակի այսպէս հակոտնեայ անձնաւորութիւններ դուրս կու գային Նոր Ուխտի դերակատար ամբոխէն առանձնայատուկ իրենց նկարագիրներով: Մին՝ Իսկարիովտացի Յուդայ առաքեալն էր, հեղինակը մատնութեան համրոյրին, որ Տէրը դահիճներուն պիտի յանձնէր, եւ անով նախատեսուած սերմը փրկչական առաքելութեան՝ իր ծման փուլին պիտի բեւակոխէր: Իսկ միւսը, հոգեկան անձկութեամբ՝ Քրիստոսի կողմէն մահապարտ խաչեալ Աւագակն էր, որ յիշատակելի զղջումէ մը մղուած, կարն միջոցի մը խորագգաց հաշուեյարդարը իր կեանքին մեղքերէն սրբուելու անձկագին աղերսանքի մը կը վերածուէր՝ յայտնուելով իր մէջ, ժամանակը շրջանցելու բացառիկ կարողութիւնը եւ փրկութեան բոլոր ժամանակներու պատկանելիութեան գիտակցութիւնը:

Երկուքին վերապահուած հասարակաց նակատագրական կապը, Քրիստոսի ամենաանձկագին պահերուն հետ մտերմօրէն շաղկապուած՝ իրենց ապրած անմիջական հաղորդակցական երանելի պահերն էին: Երկու ներհակ հայեացքով խանդավառ՝ երկու հակոտնեայ անձնաւորութիւններ էին անոնք, որոնք նոյն եւ վերջին վախճանին սեւեռած պիտի դարբնէին կամայ ակամայ

փրկագործութեան խորհրդանիշը արժեւորող զոհարերութիւնը: Յուդան անգոր դիմագրաւելու զղջման առթած խղճի խայթ հոգեկան տառապանքը, վերադարձնելէ ետք Բաւանայապետերու Տիրոջ մատնութիւնը գնահատող երեսուն արծաթի կաշառք վարձատրութիւնը, ինքն իր մահապնդին կ'որդեգրէր որպէս դատապարտութիւն եւ որպէս փրկագին իր դաւադրական ձեռնարկին, իսկ աւագակը շնորհիւ իր զղջման, սրբուած մեղքերէն՝ Տիրոջ արժանութեան կ'արժանանար: Այսպէսով մարդկային կեանքի կրօնական բարեգարդման յատկանշական անկիւնադարձին՝ պարտադրուած մեկուսացումը կը բեկանուէր եւ կը դադրէր նակատագրուած կործանարար տուեալ մ'ըլլալէ:

Դարերէ ի վեր յառաջխաղացքը լուսագնաց այս վարդապետութեան անվիճելի եւ շօշափելի փաստ մըն էր իր բնագանցութեամբ որպէս ստեղծագործականը գերազանցող՝ վաղեմի արձագանգը համաստեղը ներդաշնակող նախախնամութեան: Ոչ մէկ խոչընդոտ կրնար ընդմիջել այլեւս խափանելու Դոդոթայէն ծաւալող, բարգաւաճող նշմարտութեան մը՝ յարութեանական գաղափարի անուրանալի հաստատումը, հոն ուր դարեր շարունակ մախանքը յաջորդական իշխանաւորներու, եւ անոնց նշմարտութիւնները արժեգրկող Բաւութեան արշաւը հիմնական օրէնքները փոխարինելու՝ պարտեալ ի դերեւ կ'ելլային:

Անկասկած մարդուն վերջնական ցանկութիւնն է կեանքի աւարտին, որ իրեն շնորհուած աստուածային շունչին վայելուչ վախճանի մ'արժանանայ, մեղմացնելու գէթ մարմնին վերապահուած խաւարապատ տխրութիւնը, նման Աւագակի օրինակին՝ պայծառատեսիլ Սուրբ Յարութեան խոստմանից տեսիլ-

ֆին հասնելու ակնկալությամբ:

Սուրբ Յարութիւնը հեռուոր անցեալի մը հոգեգրաւ իրողութիւնը, ծընած Գողգոթայի երկունքէն, որ իր այժմէականութեամբ չդադրիր ամենօրեայ անգերազանցելի նորութիւնը ըլլալէ, անկախ դարերու դիզած՝ անոր առընթեր ամէն ազգի դէպքերու նոխութեան, եւ դէմքերու քիւրաւոր այլազանութեան եւ անոնց անգուսպ զարգացումին, կը մնայ որպէս միակ եւ գերագոյն ապաստանը՝ միխարիչը մարդուն: Հոգիները տաքցնող իր մշտանորոգ ջերմութեամբ ամէն առաւօտեան արծարծուող նորախորհուրդ յոյսը՝ կեանքը հրահրող աստուածային իր բոցով, որու շնորհաբաշխութեան անձնատուր՝ կարեկիցները հաւատաւոր պիտ ապաւինին անայլալ:

Մովսիսականութիւնը որպէս յանձնարարութիւն տասնարանեայ պատւիրանագրութեան, ամուր հիմեր ունենալով հանդերձ որպէս վաւերական աստուածային հաղորդագրութիւն՝ լրջօրէն կը սասանէր Քրիստոսի գալստեան եւ անով յայտնուած աստուածային գործոն ներկայութեամբ:

Եթէ մովսիսականութիւնը առաջին եւ կարեւորագոյն կրօնա-ընկերային կարգաւորման հիմը հանդիսացաւ, ապա քրիստոնէութիւնը որպէս Յարութեալ Աստուծոյ պատգամաբերը, թոյլ տուաւ մարդու սկզբնական հոգեկան փառասիրութեան եւ իր հիմը կատարելագործող շնորհաբաշխ առաքելութեամբ՝ դարձաւ խղճմտամբ մարդուն՝ նոր պայմանը փառաւորեալ նակատագրի:

Ուրիշ խօսքով, յաւիտենական քաղաւորութեան մը անպարտելի գորութիւնը ցուցադրելով, մարմնապէս Յարութեալը հիմնականօրէն կը յեղաշրջէր իր գալուստը կանխող՝ հին կտակարանի երկհազարամեայ օրէնքները բնութագրող բոնադատներու աշխարհայեաց-

քը: Ուղղակիօրէն նօսրացնելով տասնարանեայ պատուիրաններու ազդեցութիւնը՝ անոնց Յաւիտենականին առաջնորդելու անբաւարարութիւնը նշելով, նախախնամական կանխատես ծրագրի համաձայն՝ սիրոյ եւ գոհողութեան առաքիւնութիւններով կը կատարելագործէր զանոնք, եւ այսպէսով կը կրկնապատկէր անոնց անհրաժեշտութիւնը վարդապետելով զինք ունկնդրողներուն, թէ պատւիրանապահութիւնը բարոյական բարձր արժանիքներ կ'ենթադրէր մարդուն վերապահուած որպէս նպատակակառոյց շնորհալի միջոց մը՝ Սուրբ Յարութեամբ կատարելագործուելու նակատագրուած, որ առաջին քալը պիտի հանդիսանար տակաւին անձանօթ, բայց խոստացեալ երկնաւոր թագաւորութեան մը պահանջին առ ի գոհացում:

Այսպէս Սուրբ Յարութեան խորհուրդը ոչ միայն մարդկութեան որոնած ոգեղէն կեանքի մը արեւշող ցայգալոյսը կը հանդիսանար որպէս մարդուն նախասկզբի Աստուածաշունչ փառքը վերհաստատող, այլ նաեւ երկրաւոր կեանքի աւարտին յայտնուող անորոշութիւնը վերացնող եւ անոր խաւարածին գաղտնիքը լուսարանող յատկանշանը՝ գերագոյն ակնկալութիւնը:

Տարակուսամբ կամ հեզնախոհ մօտեցումը անխուսափելի անդենական կեանքի մը իրողութեան մասին, իր խորք եւ անարգական բնոյթով, դատապարտելի սոփեստութեան մը պարտեալ թէզը որպէս՝ ուղղափառ եկեղեցւոյ նզովքին ենթարկուելով, պիտի հերքուէր եւ դադրէր հաւաքականութեան հաւատքի անորոշութիւնը չարաշահելէ: Յարութեանական վարդապետութեան նոր եւ խոր համոզումներու իրողութիւնը խարժսխուած՝ տակաւ հաստատուած էր այլեւս հակառակ իր նշմարելի սահմանափակ իրողութեան:

Հին Կտակարանին ձեռք կարկառող անխափան ճշմարտութիւնն է Սուրբ Յարութիւնը, որուն շնորհիւ ձերբազատւելով օրինազանց իշխանաւորներու անցաւոր երջանկութիւնը թմրկահարող պոռոտաբաններէն, յաղթականօրէն ի լոյս կու գար բիրեղացած ինքնատիպ իր փայլոյթով: Եզակի գերակայող նոր սկզբունք մը կը հաստատուէր Տիրոջ Յարութեամբ: Նոր հրամայականի մը հպատակելու անհրաժեշտութիւնը կը հարկադրուէր:

Խաչելութեամբ նորակերտ կեանքը, այլեւս պէտք էր դիտուէր Սուրբ Յարութեան պարտադրած տեսանկիւնէն: Եւ իբր այդ կեանքը իմաստաւորուած շարունակականութեան մը բարեյից ժառանգին կ'արժանանար՝ տէր դառնալով մարդուն շնորհուած երկրաւոր կեանքին եւ անոր յետագոյն նակատագրին:

Միաստուածեան երկու կրօններու ըմբռնումը զատորոշուած, կեանքի կոչուած այլ կրօնական ըմբռնումներէ, կատարելագործուած, ներդաշնակօրէն համադրուած ամբողջութիւն մը կը ներկայացնեն որպէս Աստուած-գիտութեամբ սպառազինման անփոխարինելի աղբիւր:

Այս պայմաններով յորդ Յարութեան կանխադրուած ֆարոգչութիւնը առաքելներուն ժամանակէն դուրս կը մնար առկա Վիենայի մը մէջ: Իրենց գաղափարախօսութիւնը ներկայէն աւելի, անհունօրէն գալիք ժամանակներու ձեւակերպման մտահոգութիւնն ունէր, որովհետեւ կեանքի յաւիտեականութիւնն էր գլխաւոր դրդապատճառը անոնց առաքելութեան՝ ժամանակներու յաւիտեականութեան սեւեռած, ներկայացնելով զայն որպէս ակնկալուած եզրափակիչ հանգրուանը մարդուն:

Մահը հեզնող, մարդոց սրտերը ներգրաւող այս ճշմարիտ յայտնութիւնն

էր Սուրբ Յարութիւնը Փրկչին, որ Պօղոս Առաքելի արտասովոր կորովը խնդրանքով, իմաստութիւնն անոր ամրապնդուած ջերմեռանդ հաւատով, կը բախէր ժամանակներու հունաւորուած արգելափակ մտքերու անընդունակութեան, եւ կու տար Առաքելին այն խիզախ ոգեւորումը, որով սպառազինւած պիտի համարձակէր դէմը կանգնիլ մահուան եւ ըսել. «Ո՛ւր է մահ, յաղթութիւն է, ո՛ւր է դժոխք խայթոց է» (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 55), հարցազննելու անոր եւ որոնելու, թէ ի՞նչ բանի մէջ իր յաղթանակը կը կայանար եւ ի՞նչպէս կրնար յաղթանակի մը երջանկութիւնը ըմբռնել իւրաքանչիւր առիթով անկեալ հոգւոյ մ'անկեցնող դիակը պարփակելով:

Արդարեւ, Պօղոս Առաքելի յանդուգն եւ խորիմաց այս յայտարարութենէն կրնանք ենթադրել Խաչելութեան տարած յաղթանակի տարողութիւնը եւ անով իրականացած Սուրբ Յարութեան շնորհին ներգործօն զօրութիւնը, որ կարողութիւնը ունէր գառնուկի մը հեզութիւնը առիւծի մը խիզախութեամբ փոխարինել:

Խաչեալ աւագակը՝ լուսաւորեալ իր մեղանշաններու թողութեամբ, անըզգայ խաչապարտի իր տառապանքին, մաս կը կազմէր խնդագին՝ խաչով բացւած նոր ճանապարհին: Սպառող ժպտարձակ իր նայուածքին մէջ, ի՞նչ եւ որքա՞ն դեգերող հոգիներ՝ կարօտ փրկութեան, կը տողանցէին ուղեկորոյս ճամբաներէն երկվայրկեանի մը անհունութեան մէջ:

Արդարեւ, այն հոգեւտանջանքին, որուն անխուսափելիօրէն պիտ ենթարկէին անուղղայ մեղանշեալները, անհամեմատելիօրէն աւելի անտանելի պիտի ըլլար իրենց տառապանքը, քան ինչ որ Քրիստոս խաչելութեամբ տառապեցաւ:

Քրիստոս՝ ողջակէզը խաչին, ոմանց համար հասարակ մահապարտ մըն էր ինչպէս օրինազանց չարագործ մը պարգապէս՝ ըստ գործոց հատուցման ենթարկուած, իսկ քարեխոհ հաւատացեալներու համար խաչելութիւնը Փրկչին՝ փառաւորումն էր Աստուծոյ՝ մարդոց փրկագործութեամբ: Յուդայով վերջ կը գտնէր Հին Կտակարանի ոգիէն շեղած նիւթապաշտ օրինակարգը՝ շնորհագործ վերջալոյսի մը դատապարտելով, իսկ աւագակը՝ երաշխիքը Սուրբ Խաչին՝ շողարձակ առաւօտը պիտ ըլլար նորաստեղծ կեանքին:

Այո՛, դարերու արմատացած այլախոհ քարքերը յեղաշրջող, դարերու արդարաշունչ Յոյսը կանգուն պահող պաշտամունքի առարկայ Սուրբ Խաչը, յաջողեցան հեռացնել մարդոց աչքերէն, րայց ծաղկուն խորհուրդը Խաչափայտին չկրցան վերացնել ուխտեալներու սրտերէն: Ահա թէ ինչու Սուրբ Խաչափայտը առաջին օրերէն իսկ Ուղղափառ դաւանանքի խորհրդանիշը կը ներկայացնէ:

Այսպէս՝ Զոհողութիւն, Զղջում, Ապաշխարութիւն եւ Փրկութիւն քառերը կը դադրին նշանակութեան մը լոկ արձագանգները ըլլալէ եւ կը դառնան աստուածահաճոյ կեանքի մը կենսական սկզբունքները:

Աւագակը իր առկայծող կեանքի վերջին նշոյլին ըմբռնեց կանխաւ Յարութենական շնորհարաշխումը եւ երանաշնորհեալ արժանացաւ Փրկչական ներողամտութեան եւ անով միացաւ աստուածաման սկզբնական իր պատ-

կերին:

Զղջումն էր եւ Զղջումը կը մնայ ոգեղէն երջանկութեան սեմէն անցնելու անշրջանցելի պայմանը:

Այս է այն ամփոփ ուսուցումը Սուրբ Խաչի տօներու մեծ խորհուրդէն քաղուած՝ փորձելու սպառազինուիլ խուժաններու անտարբերութեան ժխորին դէմ՝ յենած Անոր շնորհին, եւ Անոր շնորհով միայն զգաստ՝ ինքնագիտակցութեամբ մեր հաւատքը ամրապնդելու:

Աւագակին յայտնաբերած ճշմարտութիւնը դաւանող եւ անոր առջեւ խոնարհող վեհանճնութիւնը, մարդկային քարոյական պատմութեան մէջ կը մնայ որպէս ճշմարտութիւնը գերադասող օրինակելի տիպար մը՝ յուսալու անվարան Ամենակալի զօրութեան ինչպէս ինքն՝ արդարութեան անսակարկ յաղթանակին:

Ահաւասիկ Գողգոթայի տրամէն քացուած յուսադրող փակագիծը, որուն մէջ կարծես քրիստոնէական ԿՈՉՈՒՄԸ կը ծնէր: Արդարեւ, ԿՈՉՈՒՄԸ կ'ապրի, եթէ ճշմարտութիւն մը ապրեցնելու կը ծառայէ ան, ինչպէս էր աւագակի պարագան:

ԸԼԼԱՆՔ, րայց չձեւանանք ԸԼԼԱԼ որպէս աստուածահաճոյ էակ:

«Զեղէգն ջախջախեալ ոչ փշրեսցէ, եւ զպատրոյկն առկայծեալ ոչ շիջուցէ, մինչեւ հանցէ ի յաղթութիւն զդատաստան» (Մատթ. ԺԲ. 20):

ԶԱՐԵՀ ԹՕՓԱԼԵԱՆ